

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้บริหารตามหลักพรหมวิหาร 4
Guideline for the Development of Executive Attributes
According to the Brahmavihara 4

พระปลัดพัฒนา วาพัฒนา (เฟื่องเนียม)¹

Received: September 10, 2019

Revised: September 27, 2019

Accepted: December 20, 2019

บทคัดย่อ

คุณลักษณะของผู้บริหารจะต้องศึกษาถึงสิ่งต่างๆ ที่ครอบคลุม การปฏิบัติงานของผู้บริหาร ควรยึดหลักพุทธธรรมหรือคุณธรรมที่นำไปสู่การบริหารงาน โดยมีความ ยุติธรรม มีเหตุผล คงความเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ แม้ว่าในแนวปฏิบัติหน้าที่นั้นเกิดปัญหาความขัดแย้ง ผู้บริหารจะต้องมีความอดทน ช่มใจ รักษาอารมณ์ให้มั่นคงเท่าที่เป็นอยู่ รวมทั้งทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การและการบริหารองค์การที่สำคัญ คือ บทบาท ภารกิจขององค์การ ทักษะของผู้บริหาร โดยที่ผู้บริหารจะประสบความสำเร็จในการทำงานนั้น “มนุษย์” ในหน่วยงานเป็นปัจจัยแรกๆ ที่ผู้บริหารต้องคำนึงถึงผู้บริหารต้องพยายามศึกษาธาตุแท้ของมนุษย์และหลักธรรมประจำตัวของผู้บริหาร (พรหมวิหาร 4) ในการบริหารงานสถานศึกษาควรมีเมตตาในความปรารถนาจะให้ผู้ร่วมงานรวมทั้งให้ ผู้อื่นมีความสุขมีความกรุณาสงสาร ความเอ็นดูหรือปราศจากความโหดร้ายและเบียดเบียน ผู้ใต้บังคับบัญชาและมีความคิดที่จะหาทางให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ นอกจากนี้แล้วผู้บริหารสถานศึกษา จำเป็นต้องมุทิตาปลาบปลื้มยินดีในความสำเร็จก้าวหน้าการปฏิบัติหน้าที่เมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาได้ดี หรือไม่อิจฉาริษยาใดๆ ทั้งนั้นและมีอุเบกขาที่ตั้งมั่นอยู่ในความยุติธรรมและให้ความเสมอภาค มีใจ เป็นกลางปราศจากความลำเอียงโดยสิ้นเชิง ดังนั้น ผู้บริหารต้องเข้าใจหลักของพุทธธรรมและนำไปใช้ให้สอดคล้องกับการบริหารงานการศึกษา นั่นคือก็คือ หลักพรหมวิหาร 4 ที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมสำหรับผู้บริหารนำไปปรับใช้กับการบริหารงานการศึกษาด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป

คำสำคัญ : การพัฒนาคุณลักษณะผู้บริหาร, หลักพรหมวิหาร 4

¹นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, E-mail.mcu.nakhonsawan@gmail.com

Abstract

The characteristics of the executives must be studied about things that cover the performance of the management. Should adhere to the principle of morality or virtue that leads to the administration of justice with reason to remain neutral although in the line of duty that caused a conflict, the management must have patience, rest, and keep the emotions as stable as possible. Including understanding about the organization and organization management, the key is the organization mission role. Executive skills by That the executives will succeed in the work, "human" in the agency is the first factor that the executive Must consider the management to try to study the genuine elements of human beings and the principles of the executive's identity (Brahmavihara 4) in the administration of educational institutions should have compassion in the desire for the associates as well as Others are happy, compassionate. Mercy or lack of cruelty and persecution Subordinates and have ideas to find ways for others to escape from suffering In addition, school administrators Needing joy, joy in success, progressing to perform duties when subordinates are good Or do not envy any hot eyes And with equanimity that is committed to justice and equality, being neutral, without being completely biased, therefore, the management must understand the principles of Buddhism and use it in accordance with the administration of education, that is, the Brahmavihara 4 that are consistent and suitable for executives, adapted to the administration of education, academic work, human resources, budget statements Come to And general work.

Keyword: the Development of Executive Attributes, Brahmavihara 4

บทนำ

ในการศึกษาที่สามารถสร้างพัฒนาการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน เพื่อเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนรากฐานความรู้ในการพัฒนาทางการศึกษาให้มีทั้งประสิทธิภาพและประสิทธิผล หนึ่ง การ จัดการศึกษาในปัจจุบันนั้นได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงโดยยึดแนวทางตาม พระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติที่มีการกระจายอำนาจในการบริหารและการจัดการศึกษาทั้ง ด้านวิชาการ งบประมาณการบริหารบุคคลและการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและ

สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาและสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง² ในการบริหารงานของสถานศึกษานั้น ดำเนินไปโดยมีผู้บริหารสถานศึกษาโดยมีการสนับสนุนจากผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กร ชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์หรือ ผู้แทนศาสนาอื่นในพื้นที่³

ด้วยหลักการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษานี้ ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีการกำหนดบทบาทของตนหลายอย่างในการบริหารจัดการสถานศึกษาของตน ให้สามารถขับเคลื่อนไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้โดยต้องมีการกำหนดบทบาทของตนเองให้ชัดเจนในฐานะที่เป็นผู้นำสถานศึกษาและจำเป็นต้องกำหนดบทบาทในการดำเนินงานกับคณะบุคคล ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานศึกษา เพื่อให้มีการประสานความร่วมมือในการทำกิจกรรมภายใน สถานศึกษาร่วมกันรวมทั้งการกำหนดบทบาทในการบริหารจัดการภาระงานทั้งระบบของโรงเรียน ให้ ดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบและมีความชัดเจนในการดำเนินงานตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ นั่น คือ การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้งโรงเรียน ซึ่งการจะทำให้ได้ผลเช่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้นำ สถานศึกษาต้องมีแนวทาง หลักทฤษฎี และหลักธรรมเพื่อนามาใช้เป็นกลไกสำคัญเพื่อที่จะนำไปสู่ การขับเคลื่อนการบริหารสถานศึกษาทั้งระบบและการบริหารงานวิชาการ นั้น เป็นภารกิจ ที่สำคัญยิ่งของผู้บริหารสถานศึกษาที่จะต้องกำหนด แผนงาน วิธีการ ตลอดจนขั้นตอนต่างๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ เพราะถ้าระบบบริหารภายในสถานศึกษาไม่ดี จะกระทบกระเทือน ต่อส่วนอื่นๆ ของหน่วยงานได้ ดังนั้นความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการบริหารสถานศึกษาจึง ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญ การบริหารสถานศึกษาเป็นแหล่งพัฒนา ประชากรของประเทศที่สำคัญยิ่งเป็นหน่วยที่ใช้ คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ จำนวนมากมายหากการบริหารงานในโรงเรียนขาดประสิทธิภาพ ผลผลิตของโรงเรียนคือนักเรียนที่สำเร็จออกไปย่อมมี ประสิทธิภาพต่ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อพัฒนาประเทศย่อมล่าช้าตามไปด้วย⁴

พุทธธรรมเป็นหลักพื้นฐานของชีวิต เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทยเป็นหลักเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขของคนในสังคม นั่นก็คือ หลักพรหมวิหาร 4 จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้ในการบริหารโรงเรียน เพราะโรงเรียนเป็นแหล่งสำคัญในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ให้แก่เด็กเรียนทุกคน ผู้บริหารการศึกษาควรยึดหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในการ

²ประเวศ วะสี, “ยุทธศาสตร์ทางปัญญาและการปฏิรูปการศึกษา”, ในรายงานการประชุมเรื่องวิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์ทางการปฏิรูปการศึกษา: วาระแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, 2551), หน้า 5.

³ทิศนา แคมมณีน, ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเรื่องยากที่ทำได้จริง, (กรุงเทพมหานคร: อัลฟ่ามิเลนเนียม, 2550), หน้า 12.

⁴คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545, (กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2545), หน้า 24.

ครองใจคนประยุกต์ใช้กับทักษะภาวะผู้นำและการติดต่อสื่อสาร สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า คนมีคุณแก่ส่วนรวม (สมาชิกที่ดีของสังคม) มีธรรมคือหลักความประพฤติ ดังนี้ มีพรหมวิหาร คือธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ หรือผู้ที่มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม 4 อย่างดังต่อไปนี้ เมตตา ความรัก กรุณา ความสงสาร มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง บำเพ็ญการสงเคราะห์⁵

ดังนั้นสถานศึกษาเปรียบเสมือนเป็นสถานที่ผลิตคนที่มีความรู้และต้องมีคุณธรรมควบคู่ไปด้วย เพื่อที่จะนำความรู้ความสามารถไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนและครอบครัว ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรมเพื่อนำไปใช้ในสังคมชีวิตประจำวัน การบริหารการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายในยุคปัจจุบันนี้ จึงต้องเน้นในเรื่องคุณธรรมเป็นหลัก ซึ่งจะต้องเริ่มจากการบริหารสถานศึกษาให้มีหลักธรรมมาเป็นเครื่องมือในการบริหารงานต่างๆ เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ทั้งยังส่งผลต่อไปยังนักเรียนได้

ความสำคัญของคุณลักษณะผู้บริหารโรงเรียน

คุณลักษณะของผู้บริหาร คือสิ่งต่างๆ ได้แก่ ความรู้ทั่วไป แรงจูงใจ ลักษณะนิสัย ภาพพจน์ที่มองตนเองบทบาททางสังคม หรือความชำนาญงานเฉพาะของผู้บริหารซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับ

กับการปฏิบัติงานให้สำเร็จผลดีเยี่ยม

คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาถือว่า เป็นปัจจัยหนึ่งในการที่จะส่งผลให้การ

การศึกษาของสถานศึกษาสำเร็จบรรลุผลตามเป้าประสงค์ของสถานศึกษาที่วางไว้⁶ ซึ่งผู้บริหารที่ดีจะต้องมีลักษณะสรุปได้ดังนี้⁷

1. นิสัยส่วนตัว ผู้บริหารจะต้องมีอารมณ์คงที่ มีบุคลิกภาพดี เป็นตัวของตัวเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีพลังในการทำงาน มีลักษณะแน่วแน่และควบคุมอารมณ์ได้
2. สมรรถนะทางจิตใจ มีพุทธิปัญญา การศึกษาดี มีความรู้ทางเทคนิค สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ในระดับมหภาคได้ดี มีความยุติธรรม รู้สำนวนการติดต่อ พูดจาฉะฉานและมีจินตนาการ

⁵พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), *ธรรมนุญชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2551), หน้า 20.

⁶ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*, (กรุงเทพมหานคร: ยูเนียนอุลตราไวโอเล็ต, 2552), หน้า 187.

⁷บุญทัน ดอกโธสง, *พฤติกรรมสู่ความпенเลิศ*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: เอสแอนดีกราฟฟิค, 2551), หน้า 59.

3. ทักษะทางสังคม โดยมีความสามารถที่จะกระตุ้นและแนะนำบุคคลอื่นมีความเป็นเพื่อนและมีประโยชน์ต่อบุคคลอื่น ได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น มีความนับไวต่อสถานการณ์ทางสังคมกล้าเผชิญกับปัญหาและพินิจพิจารณาพัฒนาบุคคลที่อยู่ใต้บังคับบัญชาที่มีความสามารถในการเป็นผู้นำที่จะทำให้บุคคลรวมกันเป็นทีม เพื่อเกิดความร่วมมือซึ่งกันและกันในการทำงาน

4. คุณสมบัติทางกาย คือ เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการทำงานให้สำเร็จและไม่เป็นบุคคลทุพพลภาพที่อาจจะส่งผลให้ขาดงาน หรือปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างไม่เต็มที่

5. เจตคติ มีเจตคติที่ดีต่อการปรับตัวเกี่ยวกับสถานการณ์ของงาน มีความต้องการ มีนิสัยใจคอดี มีเจตคติต่องานและเพื่อนร่วมงานในแง่ดี มีความซื่อสัตย์และเชื่อมั่นในตนเองและเป็นที่ยอมรับของเพื่อนร่วมงาน โดยเป็นบุคคลที่ไม่มีปัญหา

คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่พึงประสงค์

คุณลักษณะของผู้บริหารโรงเรียนที่พึงประสงค์ หมายถึง พฤติกรรมหรือสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงการมีวิสัยทัศน์ มีความเป็นผู้นำ เป็นนักวิชาการ และเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ดี ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. คุณลักษณะดานวิสัยทัศน์

สิ่งหนึ่งที่นักวิชาการทั้งหลายยอมรับตรงกันคือ วิสัยทัศน์ทำให้ผู้นำแตกต่างจากผู้บริหารกล่าวคือ ผู้นำกับผู้บริหารแตกต่างกันที่วิสัยทัศน์ ผู้นำที่ดี คือ ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ว่าต้องการจะให้องค์กรไปในทางไหนและจะทำให้องค์กรบรรลุจุดหมายปลายทางได้อย่างไร วิสัยทัศน์จะช่วยให้สร้างแรงบันดาลใจและรอยรัศมีพลังทั้งหลายของสมาชิกในองค์กรเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ผู้นำจะปฏิบัติงานนอกเหนือจากเหตุการณ์หรือกิจกรรมที่เป็นภาระหน้าที่ตามปกติ โดยจะเลือกกระทำบางอย่างที่มีความสำคัญและมีคุณค่าต่อองค์กร ขณะที่ผู้บริหารจะกระทำทุกสิ่งทุกอย่างตามภาระหน้าที่เพียงเพื่อให้ถูกต้องเท่านั้นทั้งนี้เพราะวิสัยทัศน์จะทำให้ผู้นำมองเห็นอะไรเป็นสิ่งสำคัญที่แท้จริงขององค์กรและสามารถกำหนดภาพในอนาคตขององค์กร ได้ว่าต้องการให้เป็นอย่างไรจึงสามารถกำหนดกิจกรรมและแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุสำเร็จตามต้องการ โดยไม่เสียเวลากระทำการในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์หรือไม่มีคุณค่าต่อองค์กร

สำหรับผู้บริหารสถานศึกษานั้นจำเป็นต้องเป็นผู้มี วิสัยทัศน์อย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานในสถานศึกษามีกิจกรรมและขอบข่ายงานอย่างกว้างขวาง ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีศักยภาพสูงในการค้นหาสิ่งซึ่งต้องการจะให้สถานศึกษาเป็นไปในอนาคต

2. คุณลักษณะดานภาวะผู้นำ

ผู้นำในสถานศึกษาเป็นผู้บริหารโรงเรียน เป็นผู้มีการงานและมีความรับผิดชอบต่อการดำเนินงานในโรงเรียน มีบทบาทในภาวะความเป็นผู้นำ โดยตำแหน่งมีหน้าที่ควบคุมครูและอาจารย์ปฏิบัติหน้าที่ของตนให้บรรลุตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ คุณสมบัติของผู้นำ

บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน 2563

ต้องมีความรู้ มีภาวะความเป็นผู้นำ บุคลิกภาพดี มีมนุษยสัมพันธ์ มีความสนใจในเทคโนโลยี และศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม เพื่อความก้าวหน้าของตนเองและนำไปปรับใช้ให้เป็นประโยชน์กับ งานการศึกษาตามที่ได้รับผิดชอบ

คุณลักษณะด้านภาวะผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ความเป็นผู้นำ มีความเป็นประชาธิปไตย มีความเฉลียวฉลาด มีเจตคติด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นผู้สนใจศึกษาหา ความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติมให้ทันสมัยอยู่เสมอ

3. คุณลักษณะด้านวิชาการ

คุณลักษณะด้านความรู้ทางวิชาการ เป็นคุณลักษณะที่สำคัญอย่างมาก มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพราะเป็นคุณลักษณะที่แสดงถึงความรู้ ความสามารถทักษะกระบวนการ เทคนิค ความเชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน นักบริหาร ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีความเข้าใจ ได้แก่⁸

1. มีความเข้าใจ เจตคติ ทักษะที่เหมาะสม อันเกิดจากการได้รับการศึกษาที่ เพียงพอเจตคติประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ ประวัติศาสตร์ จิตวิทยา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์รัฐศาสตร์ จริยธรรม สามารถในการคิดคำนวณ มีทักษะในการพูดและการเขียน มีรสนิยมทางศิลปะดนตรีและวรรณกรรม เป็นต้น

2. มีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของโรงเรียน

3. มีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรและวิธีการสอนที่เป็นอย่างดี

คุณลักษณะด้านวิชาการหมายถึงคุณลักษณะที่แสดงถึงผู้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะกระบวนการ เทคนิค ความเชี่ยวชาญด้านเกี่ยวกับหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน เป็นอย่างดี

4. คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพเป็นส่วนหนึ่งของผู้นำในการครองใจและผูกใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้เกิดศรัทธาเป็นคุณลักษณะส่วนตัวที่เป็นลักษณะเฉพาะบุคคลซึ่งแสดงออกทางด้านรูปร่างหน้าตา อุปนิสัย เป็นต้น ซึ่งบุคลิกภาพเป็นผลรวมของลักษณะประจำตัวของผู้บริหาร ซึ่งประกอบด้วยบุคลิกภาพ 3 ด้าน พอสรุปได้ ดังนี้⁹

⁸ศิริวรรณ ศรีพหล, เอกสารการสอนชุดวิชาการวรรณกรรมกรมมัธยมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2555), หน้า 367.

⁹นพพงษ์ บุญจิตรราดล, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทจำกัดบพิศการพิมพ์, 2554), หน้า 39

1. บุคลิกภาพทางด้านร่างกาย เช่น รูปร่าง หนวดตา การพูดจา การแต่งกาย ท่าทาง และการวางตน

2. บุคลิกภาพทางด้านจิตใจและอารมณ์ เช่น อุดมการณ์ ความซื่อสัตย์ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความเสียสละ ความมองไว ความเห็นอกเห็นใจ ความอดทน การมีวินัย ความขยัน ความกล้าหาญ กล้าพูด กล้าทำ ตื่นตัวอยู่เสมอ ความมีเมตตาจิต ความยุติธรรม และอารมณ์มั่นคงหนักแน่น

3. บุคลิกภาพด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น การบริการช่วยเหลือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

คุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ หมายถึง ผู้ที่มีลักษณะทางสง่างาม สุขภาพ รูปร่าง กาลเทศะ มีทักษะที่ติดต่อผู้อื่น โอบอ้อมอารี ซื่อสัตย์สุจริต มีความกล้าหาญ มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ เป็นคนที่มีสติมั่นคง รอบรู้ มุ่งมั่นจะทำงานให้สำเร็จ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถในการเป็นผู้นำพรอมที่จะนำตนเองและผู้อื่น

หลักพรหมวิหาร 4

พรหมวิหาร แปลว่า ธรรมของพรหมหรือของท่านผู้เป็นใหญ่ พรหมวิหารเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์ หลักธรรมนี้ได้แก่¹⁰

1) เมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา ความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกายและใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์ ความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เพื่อการบริโภค ความสุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น

2) กรุณา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือ สิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ

3) มุทิตา ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" ในที่นี้ หมายถึง การมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา เราต้องหมั่นฝึกหัดตนให้เป็นคนที่มีมุทิตา เพราะจะสร้างไมตรีและผูกมิตรกับผู้อื่นได้ง่ายและลึกซึ้ง

4) อุเบกขา การรู้จักวางเฉย หมายถึง การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดี ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ตามกฎแห่งกรรม คือ ใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นย่อมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเราเห็นใครได้รับผลกระทบในทางที่เป็นโทษเราก็ไม่ควรดีใจหรือคิดซ้ำเติมเขา

¹⁰ ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ.(ไทย) 35/341/369.

ในเรื่องที่เกิดขึ้น เราควรมีความปรารถนาดี คือพยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม 4 อย่างนี้ เป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่

แนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้บริหารตามหลักพรหมวิหาร 4

การบริหารการศึกษาหรือการบริหารงานสถานศึกษา สิ่งสำคัญสำหรับตัวผู้บริหารเองนอกจากความรู้ความเข้าใจในหลักของการบริหารแล้ว ยังต้องมีความรู้ความเข้าใจและต้องมีความอยู่ในตัวของผู้บริหารด้วยนั่นคือพุทธธรรม ผู้บริหารต้องเข้าใจหลักของพุทธธรรมและนำไปใช้ให้สอดคล้องกับการบริหารงานการศึกษา ซึ่งมีนักวิชาการได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมสำหรับผู้บริหารนำไปปรับใช้กับการบริหารงานการศึกษาด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป จึงสรุปได้ดังนี้

1. ด้านเมตตา

- 1.1 มีการเสียสละปราศจากการเห็นแก่ตัว
- 1.2 เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณดี
- 1.3 มีความจริงใจ
- 1.4 มีความรอบรู้ในวิชาการ
- 1.5 มีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน
- 1.6 เป็นผู้นำที่รับผิดชอบต่อหน้าที่ อุทิศตนและเวลาให้สถานศึกษาอย่างเต็มที่

- 1.7 เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เคารพในสิทธิและศักดิ์ศรี

2. ด้านกรุณา

- 2.1 มีประสบการณ์มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประสบการณ์ที่เกี่ยวกับการที่เคยถูก ปกครองบังคับบัญชาจากหัวหน้าแบบต่าง ๆ เพื่อได้ทัศนะในการปกครองบังคับบัญชาผู้อื่น
- 2.2 มีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น
- 2.3 เปิดโอกาสให้บุคคลจำนวนมากหรือบุคคลหลาย ๆ คน เข้ามามีส่วนร่วมในการ กระทำโดยไม่ทำงานตามลำพังยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น
- 2.4 เป็นผู้ทำหน้าที่ประสานประโยชน์บริการแก่ผู้อื่นทุก ๆ คน ในการที่ช่วยให้เขา ดำเนินงานต่าง ๆ ในการศึกษาได้ผลและมีประสิทธิภาพมากที่สุด
- 2.5 เป็นผู้เสียสละทุกอย่างเพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชนและเพื่อให้สังคมดีขึ้น
- 2.6 เป็นผู้มีความสามารถส่งเสริมและสนับสนุนในการทำงานเป็นทีม
- 2.7 เป็นผู้ศึกษาหาความรู้ ความสามารถและมีความเข้าใจหลักสูตร กระบวนการจัดการเรียนการสอน การแนะแนว การวัดผลและประเมินผล ตลอดจนสามารถจัดระบบการนิเทศ การศึกษาภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ด้านมุทิตา

- 3.1 มีความกระตือรือร้น เป็นมิตรและมองโลกในแง่ดี
- 3.2 ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและผู้อื่น
- 3.3 ต้องรู้จักยกย่อง ชมเชยผู้ร่วมงานที่ทำความดีตามความเหมาะสม
- 3.4 เผยแพร่ผลงานที่ดีของผู้ร่วมงานทุกคน
- 3.5 ชื่นชมผลงานการปฏิบัติงานของบุคคลอื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- 3.6 เป็นกำลังใจให้ผู้ร่วมงานหรือบุคคลอื่นประสบความสำเร็จในงานที่ได้รับ

มอบหมาย

4. ด้านอุเบกขา

- 4.1 มีความเฉลียวฉลาด มีไหวพริบทันคน
- 4.2 มีความสามารถรอบด้าน รู้บางสิ่งในทุกสิ่งและรู้ทุกสิ่งในบางสิ่งและรู้หน้าที่ของตน อย่างกว้างขวางด้วย
- 4.3 มีความเชื่อมั่นในตนเอง ไมโลเล
- 4.4 มีกำลังกายและพลังประสาทมั่นคง
- 4.5 มีความเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจ
- 4.6 มีความยุติธรรม มีเหตุผลและวางตัวเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ

สรุป

คุณลักษณะของผู้บริหารจะต้องศึกษาถึงสิ่งต่างๆ ที่ครอบคลุม การปฏิบัติงานของผู้บริหาร ควรยึดหลักพุทธธรรมหรือคุณธรรมที่นำไปสู่การบริหารงาน โดยมีความ ยุติธรรม มีเหตุผล คงความเป็นกลางอย่างสม่ำเสมอ แม้ว่าในแนวปฏิบัติหน้าที่นั้นเกิดปัญหาความขัดแย้ง ผู้บริหารจะต้องมีความอดทน ช่มใจ รักษาอารมณ์ให้มั่นคงเท่าที่เป็นอยู่ รวมทั้งทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การและการบริหารองค์การที่สำคัญ คือ บทบาท ภารกิจองค์การ ทักษะของผู้บริหาร โดยที่ผู้บริหารจะประสบความสำเร็จในการทำงานนั้น “มนุษย์” ในหน่วยงานเป็นปัจจัยแรกๆ ที่ผู้บริหารต้องคำนึงถึงผู้บริหารต้องพยายามศึกษาธาตุแท้ของมนุษย์และหลักธรรมประจำตัวของผู้บริหาร (พรหมวิหาร 4) ในการบริหารงานสถานศึกษาควรมีเมตตาในความปรารถนาจะให้ผู้ร่วมงานรวมทั้งให้ผู้อื่นมีความสุขมีความกรุณาสงสาร ความเอ็นดูหรือปราศจากความโหดร้ายและเบียดเบียน ผู้ได้บังคับบัญชาและมีความคิดที่จะหาทางให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ นอกจากนี้แล้วผู้บริหารสถานศึกษา จำเป็นต้องมุทิตาปลาบปลื้มยินดีในความสำเร็จก้าวหน้าการปฏิบัติหน้าที่เมื่อผู้ได้บังคับบัญชาได้ดี หรือไม่อิจฉาริษยาใดๆ ทั้งนั้นและมีอุเบกขาที่ตั้งมั่นอยู่ในความยุติธรรม และให้ความเสมอภาค มีใจ เป็นกลางปราศจากความลำเอียงโดยสิ้นเชิง ดังนั้น ผู้บริหารต้องเข้าใจหลักของพุทธธรรมและนำไปใช้ให้สอดคล้องกับการบริหารงานการศึกษา นั่นคือก็คือ หลักพรหมวิหาร 4 ที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมสำหรับผู้บริหารนำไปปรับใช้กับการบริหารงานการศึกษาด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค, 2545.
- ทิตนา แชมมณี. ปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียนเรื่องยากที่ทำได้จริง. กรุงเทพมหานคร: อัลฟามีไลน์เนียม, 2550.
- นพพงษ์ บุญจิตราดุล. หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทจำกัดบพิศการพิมพ์, 2554.
- บุญทัน ดอกไธสง. พฤติกรรมสุขภาพเปเนลิต. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เอสแอนดจีกราฟฟค, 2551.
- ประเวศ วะสี. “ยุทธศาสตร์ทางปัญญาและการปฏิรูปการศึกษา”. ในรายงานการประชุม เรื่อง วิสัยทัศน์ และยุทธศาสตร์ทางการปฏิรูปการศึกษา: วาระแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร : วัฒนาพานิช, 2551.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). ธรรมบุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การ ศาสนา, 2551.
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: ยูเนียนอุลตรา-ไวโอเล็ต, 2552.
- ศิริวรรณ ศรีพหล. เอกสารการสอนชุดวิชาวรรณกรรมกรมมัธยมศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2555.